

فصلنامه علمی- تخصصی معارف علوم انسانی و علوم اسلامی

شماره نهم، تابستان ۱۴۰۱، ص ۴۱۱-۴۲۰

جایگاه احترام معلم به شاگرد در نظام تربیتی اسلام

علی خواجهویی بازمانده^۱

قدرت اله طیاری^۲

احمد رضا قلندری پامزاری^۳

حمید سیستانی بدوئی^۴

چکیده

دعوت الهی و تربیت معنوی از دیدگاه اسلام مهمترین رسالت یک معلم و مربی است. معلم و مربی شایسته از منظر دین باید واجد خصوصیات و ویژگی هایی باشد تا بتواند ضمن آموزش به پرورش انسانها هم نایل شود. معلم بودن یک امتیاز بزرگی است که هر کسی نمی تواند آن را کسب کند چون معلم باید کسی باشد که انسان ها را به سوی کمال و پیشرفت سوق دهد و این وظیفه را هر فردی نمی تواند انجام دهد. معلمین وظیفه دارند تا امت سرگردان را از وادی جهل و ضلالت به سر منزل هدایت و سعادت برسانند. معلمی، شغل انسان سازی است؛ روش تحقیق این پژوهش تحلیلی- توصیفی و جمع آوری اطلاعات به صورت اسنادی- کتابخانه ای می باشد. در پژوهش حاضر به بیان دیدگاههای تربیتی ناظر به جایگاه احترام به شاگرد و نحوه برخورد شایسته معلم با شاگرد را در نظام تربیتی اسلامی پرداخته شده است، در این مقاله علاوه بر نگرشی کلی به مکتب تعلیم و تربیت اسلامی به جایگاه معلم و رسالت معلم و ویژگی های یک معلم از منظر آیات و حیانی قرآن کریم و روایات نورانی حضرات معصومین (علیهم السلام) پرداخته ایم و رسالت یک معلم قرآنی را همان رسالت خداوند و رسالت رسولان الهی در هدایت، سرپرستی و خروج از ظلمات به سوی نور و رشد و کمال بخشی انسان به قرب حضرت حق دانسته ایم.

واژگان کلیدی: جایگاه، احترام، معلم، شاگرد، نظام تربیتی اسلام

^۱ - کارشناسی ارشد رشته تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی، مدرس گروه معارف دانشگاه آزاد بردسیر، استان کرمان، فرهنگی و دبیر تاریخ، ایمیل:

Ali khajouei@yahoo.com

^۲ - کارشناسی ارشد، رشته مدیریت راهبردی در ورزش، دانشگاه: شهید باهنر کرمان، دبیر تربیت بدنی، ایمیل: Tayyarigh1365@gmail.com

^۳ - کارشناسی ارشد، رشته مهندسی برق از موسسه غیر انتفاعی بعثت کرمان، مدیر هنرستان برق ولی عصر (عج) بردسیر، استان کرمان، ایمیل:

Agh.1983@yahoo.com

^۴ - کارشناسی ارشد، رشته زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی بردسیر، کارشناس مسئول آموزش متوسطه، ایمیل: hamid.sistani6@gmail.com

مقدمه

ارزش و جایگاه معلمی بسیار بالا و ارزشمند است چون هم‌تراز با وظایف انبیا است. انبیا وظیفه داشتند مردم را آگاه سازند و از گمراهی نجات مان دهند و همین وظیفه را معلمین نیز بر عهده دارند. معلم بودن یک افتخار بزرگی است چون شغل انسان سازی است. این نوشتار به تعدادی چند از وظایف معلمین نسبت به شاگردان خود می‌پردازد. محبت معلم می‌تواند تاثیر فوق‌العاده ای در روحیات شاگرد داشته باشد. اما خشونت و رفتار زشت معلم می‌تواند آینده علمی شاگرد را تحت الشعاع قرار دهد. از نظر اهمیت و ضرورت این مقاله این نکته کافی است که ممکن است برخی معلمان و مربیان به دلیل عدم شناخت نقش و رسالت خویش وظیفه ی خود را آن چنان که باید انجام ندهند پس جهت باز خورد هرچه بهتر تعلیم و تربیت صحیح در جامعه ی اسلامی آگاه سازی معلمان و مربیان از وظایف الهی شان ضرورت دارد. در باب اهداف تحقیق و فوائد مقاله باید این نکته را مد نظر داشت که در مکتب علم و دانش معلم از جایگاه بسیار ارزشمند و رفیعی برخوردار است، می‌توان با رجوع به قرآن کریم به عنوان بهترین طریقه برای دستیابی به نقش و رسالت و ویژگی معلم و مربی را بیان کرد هم چنین با بررسی روایات و این که شناخت سنت و عترت صرفاً جنبه ی اعتقادی نداشته و در جهات عملی و طریقه ی زندگی نیز می‌توان سرلوحه ی کار قرار گیرد.

۱- مفهوم شناسی

الف) معنای لغوی و اصطلاحی احترام

۱- معنای لغوی

حرمت داشتن، بزرگ داشتن و بزرگداشت آمده است. (دهخدا، ۱۳۲۵ش، ج ۳، ص ۱۰۵۵)

۲- معنای اصطلاحی

الف) معنای عرفی

به معنای تعظیم، گرامی داشت و بزرگ داشت، بی‌ارتباط با معنای لغوی آن نیست؛ زیرا شخص، شیء، مکان یا زمان محترم، دارای حرمت و حریمی است که حفظ آن لازم و هتک آن نارواست.

ب) احترام در آموزه های قرآن

۱) به معنای حرام

محترم شمردن ماه های خاص «الشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ...» (بقره/ ۱۹۴)، ماه حرام، در برابر ماه حرام! (اگر دشمنان، احترام آن را شکستند و در آن با شما جنگیدند شما نیز حق دارید مقابله به مثل کنید) و تمام حرامها، (قابل) قصاص است.

۲) به معنای تکریم

تکریم خدا: «اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ» (علق / ۳) بخوان که پروردگارت (از همه) بزرگوارتر است.

تکریم نسان: ، «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ» (اسراء / ۷۰) ما آدمیزادگان را گرامی داشتیم.

۳) به معنای تعظیم

تعظیم شعائر: «ذَلِكَ وَمَنْ يُعْظِمِ حُرْمَاتِ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ» (حج / ۳۰ و ۳۲) (مناسک حج) این است! و هر کس برنامه‌های الهی را بزرگ دارد، نزد پروردگارش برای او بهتر است!

ج) معنای اصطلاحی نظام تربیتی

منظور از نظام تربیتی مجموعه ای از مفاهیم و اندیشه های سازمان یافته در باره تربیت است که از نوعی همبستگی درونی برخوردارند و به طور اساسی و پایه‌های بیانگر چگونگی تربیتند. این مفاهیم عبارتند از: مبانی، اهداف، اصول و روشها که به عناصر اساسی تعلیم و تربیت معروفند. (حاجی ده آبادی، ۱۳۷۷، ج ۱، ص ۴۹)

۲- اهمیت تعلیم و تربیت از دیدگاه قرآن

قرآن کریم به عنوان چراغ پر فروغ و سراج وهاج که کاملترین برنامه و قوانین را برای سعادت بشر دارد در آیات نورانش، مکتب تعلیم و تربیت اسلامی را به زیبایی هرچه تمام ترسیم نموده است و خداوند را به عنوان اولین معلم بشر معرفی نموده که به پیامبرش در آغاز بعثت فرمود: اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ؛ بخوان به نام پروردگارت که آفرید، خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ؛ انسان را از علق آفرید، اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ؛ بخوان و پروردگار تو کریم ترین [کریمان] است، الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ؛ همان کس که به وسیله قلم آموخت، عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ؛ آنچه را که انسان نمی دانست [بتدریج به او] آموخت (سوره علق آیات ۵- ۱) و اینچنین مکتب تعلیم و تربیت اسلامی به عنوان مکتبی ممتاز، مستقل و با مبانی و اصول مشخص پدیدار گردید که در این مکتب علم و دانش، معلم و متعلم (شاگرد و مربی) و مدرسه و مکتب خانه از جایگاه بسیار ارزشمند و رفیعی برخوردارند. در آیه شریفه (كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِنْكُمْ يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ؛) (سوره بقره

آیه/ (۱۵۱) همان گونه که [تغییر قبله، کامل کردن نعمت است، این حقیقت هم کامل کردن نعمت است که] در میان شما رسولی از خودتان فرستادیم که همواره آیات ما را بر شما می خواند، و شما را [از هر نوع آلودگی ظاهری و باطنی] پاک و پاکیزه می کند، و کتاب و حکمت به شما می آموزد، و آنچه را نمی دانستید به شما تعلیم می دهد. نیز اشاره شده است: «يُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ» (سوره بقره، آیه/ ۱۵۱) و آنچه را نمی دانستید، به شما یاد دهد. هدف از بعثت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله را گسترش علم و حکمت، و پرورش نفوس بر می شمرد، در این فراز قرآنی نه تنها به تعلیم کتاب و حکمت اشاره شده، بلکه به تعلیم آن اموری که بدون نزول وحی امکان دسترسی به آن نبوده است (مکارم شیرازی، ۱۳۸۶، ج ۱۰، ص ۲۴۶)

۳- جایگاه اساسی معلم در نظام تربیتی اسلام

الف) جایگاه و منزلت معلم در قرآن

معلمی در قرآن به عنوان جلوه ای از قدرت لایزال الهی، نخست ویژه ذات مقدس خداوند تبارک و تعالی دانسته شده است و در نخستین آیات قرآن که بر قلب پیامبر (ص) نازل شد به این هنر خداوند اشاره شده است. اَقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ﴿۱﴾ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ﴿۲﴾ اَقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ﴿۳﴾ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ﴿۴﴾ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ﴿۵﴾ (سوره علق/ آیات ۱-۵). بخوان به نام پروردگارت که آفرید (۱) انسان را از علق آفرید (۲) بخوان و پروردگار تو کریمترین [کریمان] است (۳) همان کس که به وسیله قلم آموخت (۴) آنچه را که انسان نمی دانست [بتدریج به او] آموخت (۵) خداوند بعد از آفرینش انسان که هیچ نمی دانست، به وسیله قلم آموزش داد که این از اوج خلاقیت و هنر شگفت خداوند در امر آفرینش حکایت دارد. از این رو می توان گفت که هنر شگفت معلمی از آن خداوند عالم است.

ب) جایگاه و منزلت معلم در روایات

پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)

«مُجَالَسَةُ الْعُلَمَاءِ عِبَادَةٌ؛ هم نشینی با دانشمندان، عبادت است. (بحار الانوار، ۲۰۴/۱)

امام موسی بن جعفر (علیه السلام) می فرمایند: «الَّتَنْظَرُ إِلَى وَجْهِ الْعَالِمِ حَبًّا لَهُ عِبَادَةٌ؛ نگاه به صورت عالم از روی محبت، عبادت است. (وسائل، ۴۵۸/۱۸)

پدر و معلم از جمله کسانی هستند که نقش مهم و اساسی در شکل گیری شخصیت هر فردی دارند. به همین جهت آموزه های دینی ما جایگاه ویژه ای برای آنها تعریف کرده است.

امام علی (ع) می فرمایند

قُمْ عَنْ مَجْلِسِكَ لِأَبِيكَ وَ مَعْلَمِكَ وَ إِنْ كُنْتَ أَمِيرًا؛ به احترام پدر و معلمت از جای برخیز هر چند فرمان روا باشی.
(غرر الحکم و درر الکلم، ح ۲۳۴۱، ص ۴۳۵)

امام صادق علیه السلام می فرمایند

مَنْ تَعَلَّمَ الْعِلْمَ وَ عَمِلَ بِهِ وَ عَلَّمَ لِلَّهِ دُعَىٰ فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ عَظِيمًا فَقِيلَ: تَعَلَّمَ لِلَّهِ وَ عَمِلَ لِلَّهِ وَ عَلَّمَ لِلَّهِ؛ هر کس برای خدا دانش بیاموزد و به آن عمل کند و به دیگران آموزش دهد، در ملکوت آسمان ها به بزرگی یاد شود و گویند: برای خدا آموخت و برای خدا عمل کرد و برای خدا آموزش داد. (الذریعه الی حافظ الشریعه (شرح اصول کافی، ج ۱، ص ۵۶)

رسول الله صلی الله علیه و آله می فرمایند

أَكْثَرُ النَّاسِ قِيَمَةٌ أَكْثَرُهُمْ عِلْمًا، وَ أَقَلُّ النَّاسِ قِيَمَةً أَقَلُّهُمْ عِلْمًا؛ با ارزشترین مردم کسانی هستند که از دانش بیشتری برخوردارند و کم ارزشترین مردم کسانی هستند که از دانش کمتری بهره مندند. (بحار الانوار، ج ۱، ص ۲۲۲)
امام باقر علیه السلام می فرمایند: إِنْ الَّذِي يُعَلِّمُ الْعِلْمَ مِنْكُمْ لَهُ أَجْرٌ مِثْلُ أَجْرِ الْمُتَعَلِّمِ وَ لَهُ الْفَضْلُ عَلَيْهِ فَتَعَلَّمُوا الْعِلْمَ مِنْ حَمَلِهِ الْعِلْمِ وَ عِلْمُوهُ إِخْوَانُكُمْ كَمَا عَلَّمَكُمْوهُ الْعُلَمَاءُ؛ همانا آن کسی از شما که دانش را آموزش دهد، پاداشی برابر دانش آموز دارد و البته آموزگار بر دانش آموز فضیلت و برتری دارد. پس دانش را از حاملان آن فراگیرید و آن سان که عالمان به شما آموخته اند، آن را به برادرانتان بیاموزید(اصول کافی، ج ۱، ص ۳۵)

۴- وظیفه معلم در احترام به شاگرد از منظر آیات و روایات

پس از نهاد خانه و خانواده که کانون پر مهر و محبت پدر و مادر است مدرسه مهم ترین مکان برای تعلیم و تربیت است جایی که محل بروز و ظهور رسالت خطیر معلمی است که اگر او معلمی کند راه انحراف بسته می شود و در زندانها مسدود می گردد. مکتب تعلیم و تربیت اسلامی رسالت های مهمی را برای معلم و مربی ترسیم کرده است که به ترتیب به طرح آنها می پردازیم.

۴-۱- احترام معلم به شاگرد از منظر قرآن

الف) حق مداری

معلم مهم ترین هدفش باید حق مدارنمودن متعلمین باشد، لذا بر معلم لازم است که خود دارای این وصف ارزشمند و بی بدیل باشد.

قرآن کریم می فرماید: سَأَصْرِفُ عَنْ آيَاتِي الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ؛ (اعراف / ۱۴۶) به زودی کسانی را که در روی زمین به ناحق ادعای بزرگی می کنند، از ایمان به آیات خود، رویگردان خواهم ساخت. إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِينَ؛ (نحل/۲۳) خداوند گردنکشان را دوست نمی دارد. الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ كَبْرًا مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ الَّذِينَ آمَنُوا كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى كُلِّ قَلْبٍ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارًا؛ (غافر/۳۵) کسانی که در آیات خدا بی آنکه دلیلی برای آنان آمده باشد، مجادله و ستیزه می کنند [این عمل زشتشان] نزد خدا و نزد اهل ایمان مایه دشمنی بزرگ است؛ این گونه خدا بر دل هر گردنکش زورگویی، مَهر [تیره بختی] می نهد.

ب) توجه به ضرورت خود سازی و تهذیب نفس

خود سازی و تهذیب نفس از جمله مسائل مهمی است که فراوان مورد تاکید و توجه آیین مقدس اسلام قرار گرفته است و نقش محوری و اساسی در رسیدن انسان به مدارج عالی انسانی و کمالات اخلاقی را دارد. قرآن کریم تزکیه نفس را عامل رستگاری و راه وصول به سعادت معرفی کرده است. قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا؛ (شمس / ۹) که هر کس آن را پاک گردانید قطعا رستگار شد؛ وَقَدْ خَابَ مَنْ سَاءَهَا؛ (شمس / ۱۰) و هر که آلوده اش ساخت زیان کار خواهد شد. از این ایه می توان استفاده کرد که نفس انسان قابلیت تزکیه و نیز آلودگی را دارد و این دو با انتخاب و اختیار انسان انجام می پذیرد.

ج) ترغیب به علم آموزی

مهم ترین دعوت انبیاء به سوی علم و دانش بوده است بنا براین وظیفه یک معلم تعلیم دادن است. تعلیم علمی که معرفت و آگاهی را در انسان بالا ببرد و منجر به اطاعت پروردگار گردد نه هر تعلیمی. قرآن کریم در مقام ارزش علم و معرفت و دانش آموزی چنین می فرماید: قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ؛ (زمر/۳۹) بگو آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند.

۴-۲- احترام معلم به شاگرد از منظر روایات

در روایات بسیاری جایگاه و رسالت معلمی بیان داشته شده است، از جمله:

رسول الله (ص) می فرمایند

مِنَ الصَّدَقَةِ أَنْ يَتَعَلَّمَ الرَّجُلُ الْعِلْمَ وَيُعَلِّمَهُ النَّاسَ؛ اگر کسی علم بیاموزد و آن را به مردم بیاموزاند این کار او صدقه است. (محمدی ری شهری/ ۱۳۸۴/ ۸/ ۳۹۵۴)

امام علی (ع) می فرمایند

مَنْ كَتَمَ عِلْمًا فَكَانَهُ جَاهِلًا؛ هر کس دانش را پنهان نگه دارد مانند شخصی است که نادان باشد. (مجلسی/ ۱۴۰۴ق/ ۱۲/ ۶۷/ ۲/ ح/ ۱۳۸۱۲)

امام باقر (ع) می فرمایند

مَنْ عَلَّمَ بَابَ هُدًى فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِ مَنْ عَمِلَ بِهِ. وَ لَا يَنْقُصُ أَوْلَئِكَ مِنْ أَجُورِهِمْ شَيْئًا؛ هر که یک باب هدایت آموزش دهد، برای او همانند پاداش کسی باشد که به آن عمل کند و از پاداش عمل کنندگان به آن نیز چیزی کاسته نمی شود. (حرانی/ ۱۳۸۰/ ح/ ۲/ ۲۹۷)

امام علی (ع) می فرمایند

كُلُّ شَيْءٍ يَنْقُصُ عَلَى الْإِنْفَاقِ إِلَّا الْعِلْمَ؛ هر چیزی با خرج کردن کم می شود، مگر دانش. (تمیمی آمدی/ ۱۴۰۹ق/ ح/ ۱۳۸۰۴)

الف) نداشتن کبر

از عبد الله بن مسعود رضی الله عنه روایت است که رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمودند: «لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبَرٍ» فقال رجل: «إِنَّ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَنْ يَكُونَ ثَوْبَهُ حَسَنًا، وَنَعْلُهُ حَسَنَةً؟ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ، الْكِبَرُ: بَطْرُ الْحَقِّ وَغَمَطُ النَّاسِ؛ هر کس به اندازه ی ذره ای کبر در قلب داشته باشد، وارد بهشت نمی شود» شخصی پرسید: آیا کسی که دوست دارد لباس و کفش زیبا بپوشد، این هم تکبر است؟ فرمود: الله زیباست و زیبایی را دوست دارد؛ کبر، سرپیچی از حق و تحقیر مردم است. (جبعلی عاملی/ ۱۴۰۹ق/ ۲۶۰)

ب) تذکیه نفس

امام علی (ع) می فرمایند: «مَنْ لَمْ يُصَلِّحْ خَلَائِقَهُ لَمْ يَنْفَعِ النَّاسَ تَأْدِيبُهُ؛ کسی که اخلاق خود را درست نکند، تربیت آموزی او، به مردم سودی نمی بخشد. (جبعلی عاملی/ ۱۴۰۹ق/ ۲۶۳) یکی از مواردی که دانستن آن بر استاد لازم است اهمیت امر خودسازی، تهذیب و تادیب نفس است. چراکه اگر قرار است استاد هدایت گر و راهنما باشد باید خودش هدایت شده و ره یافته باشد و اساسا عقل سلیم نیز حکم می کند که چون هر کسی دارای حب ذات است

و خویش را دوست می دارد، سزاوار است به تربیت و تادیب خود بیش از دیگران توجه نماید. در این زمینه امام علی ع می فرماید: «زَلَّهَ الْعَالِمُ كَانْكَسَارِ السَّفِينَةِ تُغْرَقُ وَ يُغْرَقُ مَعَهَا خَلْقٌ؛ لغزش دانشمند چون شکستن کشتی است که هم خود غرق می شود و هم جمعی با آن. (معتزلی/۴۰۴/ق/۲۰/۳۴۳)

ج) صبر، حلم و شکیبایی

معلمی که در مسیر هدایتگری نسل جوان قرار گرفته است باید بداند و وظیفه ای که بر عهده گرفته، بسیار سخت و پر مشقت است؛ لذا جهت نیل به موفقیت باید اقتدا به رسول گرامی (ص) کرده، صبر و شکیبایی را پیشه کند. امید وار/۱۳۹۰/۳۸) در این راستا امیر المومنین علی ع می فرماید: «الصَّبْرُ فِي الْأُمُورِ بِمَنْزِلَةِ الرَّأْسِ مِنَ الْجَسَدِ، فَإِذَا فَارَقَ الرَّأْسُ الْجَسَدَ فَسَدَ الْجَسَدُ وَإِذَا فَارَقَ الصَّبْرَ الْمَوْرُ فَسَدَتِ الْمَوْرُ؛ نقش صبر در کارها همانند نقش سر در بدن است؛ همچنان که اگر سر از بدن جدا شود، بدن از بین می رود، صبر نیز هرگاه همراه کارها نباشد، کارها تباه می گردند. (کلینی/ بی تا/ج ۲/ص ۹۰/ح ۹)

د) به کار گیری کلام رسا و ساده

یکی ملزومات کار معلمی سخن گفتن به زبان ساده و قابل فهم است. بنا براین معلم باید از بیان کلمات سخت الفهم اجتناب کند. در این راستا پیامبر اسلام می فرماید: «أَنَا مَعَاشِرَ الْأَنْبِيَاءِ أَمْرُنَا أَنْ نُكَلِّمَ النَّاسَ عَلَى قَدْرِ عُقُولِهِمْ.» ما جماعت پیامبران مکلفیم که با مردم به اندازه فهمشان حرف بزنیم، نه بیشتر. به اندازه عقلشان با آنها تکلم کنیم نه بیشتر. (کلینی/ بی تا/ج ۱/۲۳)

نتیجه گیری

دعوت الهی و تربیت معنوی از دیدگاه اسلام مهمترین رسالت یک معلم و مربی است. قرآن کریم به عنوان چراغ پر فروغ و سراج وهاج که کاملترین برنامه و قوانین را برای سعادت بشر دارد در آیات نورانش، مکتب تعلیم و تربیت اسلامی را به زیبایی هرچه تمام ترسیم نموده است و خداوند را به عنوان اولین معلم بشر معرفی نموده، معلمی در قرآن به عنوان جلوه ای از قدرت لایزال الهی، نخست ویژه ذات مقدس خداوند تبارک و تعالی دانسته شده است. پدر و معلم از جمله کسانی هستند که نقش مهم و اساسی در شکل گیری شخصیت هر فردی دارند. به همین جهت آموزه های دینی ما جایگاه ویژه ای برای آنها تعریف کرده است. معلم دارای وظایفی در قبال متعلمین و شاگردان خود است، که عبارتند از: حق مداری، توجه به ضرورت خود سازی و تهذیب نفس، ترغیب به علم آموزی، نداشتن کبر، صبر، حلم و شکیبایی، به کار گیری کلام رسا و ساده. در اسلام معلمی از چنان اهمیتی برخوردار است که اولین معلم را خداوند متعال و پیامبران الهی معرفی می کند و بر امر پرورش انسان بسیار تاکید

دارد، و از مسلمات است که معلم باید خود را هرچه بیشتر متخلق به اخلاق حسنه سازد تا بتواند حق شاگردان را به بهترین وجه ممکن ادا کند.

منابع

قرآن کریم

کتابهای فارسی

امیدوار، الف، اخلاق تدریس، قم، دفتر نشر معارف، ۱۳۹۰ش.

حاجی ده آبادی، محمدعلی، درآمدی بر نظام تربیتی اسلام، قم: دفتر تحقیقات و تدوین متون درسی مرکز جهانی علوم اسلامی، چاپ اول، ۱۳۷۷ش.

دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۲۵ش.

مکارم شیرازی، ناصر، پیام قرآن، تهران، دارالکتب الاسلامیه، چاپ پنجم، ۱۳۸۶ش.

محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، مترجم: حمید رضا شیخی، قم، دار الحدیث، چاپ ۵، ۱۳۸۴ش.

کتابهای عربی

تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، غرر الحکم و درر الکلم، قم، موسسه فرهنگس دار الحدیث، چاپ هشتم، ۱۳۹۵ش.

جبعی عاملی، رین الدین بن علی (شهید ثانی)، منیه المرید فی آداب المفید و امستفید، قم، انتشارات دفتر تبلیغات حوزه علمیه قم، ۱۴۰۹ق.

حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، تهران، انتشارات کتابچی، ۱۳۸۶ش.

حرانی، حسن بن شعبه، تحف العقول، انتشارات جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۰۴ق.

کلینی، محمد بن یعقوب، محقق، درایتی، محمد حسین، الذریعه الی حافظ الشریعه (شرح اصول کافی، قم، موسسه علمی فرهنگی دار الحدیث، چاپ اول، ۱۳۸۸ش.

_____، الکافی، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵ش.

مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، تهران، انتشارات اسلامیه، ۱۳۸۶ش.

معتزلی، ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، قم، انتشارات کتابخانه آیت الله مر عشی نجفی، ۱۴۰۴ق.